

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXX

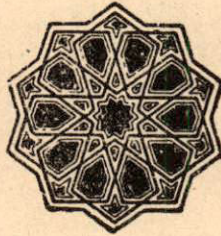

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXX

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Muhammed b. Abdulkerim eş-ŞEHRİSTANİ <i>El-Milel Ve'n-Nihal (Mukaddimeler)</i> Tercüme: Doç. Dr. Abdurrahman Küçük, Arş. Gör. Mustafa ERDEM, Ar. Ok. Adem AKIN	1
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Modern Psikolojinin Bazı Meseleleri</i>	35
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Şeyhulislam Arif Hikmet ve Medine-i Münevverede Kurduğu Kütüphane</i>	111
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU <i>Kültürümüzde Din</i>	131
Doç. Dr. Beyza BİLGİN <i>Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme Çalışmaları</i>	143
Doç. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU <i>Mâtüridi Kelâmında İnsan Hürriyeti Meselesi</i>	155
Doç. Dr. Mehmet BAYRAKDAR <i>Risâla Fi Ilm at-Tasawwûf li Dâvud al-Kaysari</i>	171
Gershom G. SCHOLEM <i>Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönemleri</i> Çeviren: Doç. Dr. Abdurrahman Küçük	217
R.C. MACRIDIS <i>Amerika Birleşik Devletlerinde Laiklik</i> Çeviren: Yard. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ	245
Chikh BOUAMRANE <i>İslam Tarihçiliği ve Tarihlerine Bir Bakış</i> Tercüme: Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZICI	265
Chikh BOUAMRANE <i>İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları</i> Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZICI	279
Yrd. Doç. Dr. Münir ATALAR <i>Türklerin Kabe'ye Yatıklar Hizmetler</i>	287
MUHİBBUTDİN EL-HABİB <i>İslam Mezheb ve Firkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu</i> Çeviren: Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU	293

Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU <i>Hallac-ı Mansur</i>	329
<i>Kitap Tanıtma</i>	351
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	355
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	359
Ar. Gör. Mehmet ÖZDEMİR <i>Kitap Tanıtma</i>	363
Yard. Doç. Dr. Mahmut Coşkun DEĞİRMENCİOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	369
Yazarlar: Peter BERGER ve Thomas LUCKMANN	
Çeviren: M. Rami AYAS <i>Bilgi Sosyolojisi ve Din Sosyolojisi</i>	375

ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİNDE TÜRK ÇOCUKLARINA İSLAMİ DİN DERSİ PROGRAM GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Vatandaşlarımız ilk defa yurt dışına işçi olarak akın akın giderlerken, bu gidişin beraberinde hangi problemleri getireceği pek düşünülmemişti. Gerçekten de 60 lı yıllarda bir problemin ortaya çıktığı pek hissedilmiyo.du. Fakat ailelerin ve çocukların bir araya gelip bütünleşmeye başlaması ile birlikte bazı sancılar başlamıştı. Yabancı ülkelere getirilen ve orada çoğan çocuklar okula başlayınca, bunlar henüz azınlıkta olduğundan, problem yine yeterince farkedilmemiş olabilirdi. 80 li yıllara doğru öğrencilerin önemli ölçüde artış göstermesi ile birlikte, problem bir okul problemi olarak da ortaya çıktı. Özellikle din ayrılığı dil güçlüğünün yanısıra etkili oluyordu. Problemi Almanya'da bu açıdan bilimsel olarak ele alan ilk kuruluşun, Nordrhein Westfalen eyaletinde, yeni kurulmuş olan, Okul ve Meslek içi Eğitim Enstitüsü (Landesinstitut für Schule und Weiterbildung) olduğunu öğreniyoruz. Bundan sonra artık sürekli olarak yabancı öğrencilerin, özellikle Müslüman Türklerin din eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Din eğitiminin Almanya'daki Türkler için özel bir durumu vardır. Alman araştırmacılar bunu şu başlıklarda sıralamışlardır:

1- Müslüman Türkler dini, kültürel yapılarının, kimliklerinin bir parçası, terbiye için gerekli bir unsur olarak görüyorlar. Onlar İslâm dininden "bizim dinimiz İslâm dini" diye söz ediyorlar. Bu durum kabul ediliyor ve anlayışla karşılanıyor.

2- Müslüman Türkleri yönlendiren islâmî cemaatler var. Bu cemaatler, İslâm dinine ilgilerinin yanısıra, müslümanların dindarlıklarını besleyerek taraftarlarını arttırmaya çalışıyorlar. Bunlar iki toplumun kaynaşmasına karşı çıkıyorlar. Müslümanları Alman toplumundan ayrı, kapalı cemaat olarak tutmak istiyorlar. Bunun için, müslüman olmayan Alman toplumunu, Allahsız, ahlâkça bozulmuş, müslüman çocuk ve gençler için tehlikeli gösteriyor ve bir savaş içinde bulu-

nuyorlar. Bunlar kısmen laik Türk devletine de karşıdurlar. Müslüman inancına bağlı olarak sundukları yaşayış ve davranış biçimini kesin otorite olarak koyuyorlar.

3- Türk devleti ve toplumu, yurt dışında yaşayan vatandaşlarını milletinden koparmak istemiyor. Onların dinî kültürel geleneklerini canlı tutarak, anavatana bağlılıklarını korumalarını istiyor. Özellikle son altı yıldır, Alman okullarındaki din eğitimi ile ilgileniliyor.

4- Alman devleti de Türk çocuklarının din eğitimleri ile ilgileniyor. Alman devleti, din eğitiminin, Müslüman Türkler'in, Müslüman olmayan bir çevrede, Alman toplumu ile kaynaşmasına yardım edeceğini umuyor. Bu eğitimle onların kendilerine güven kazanmalarının ve bilinçlenmelerinin sağlanacağını, böylece Almanya'daki Hıristiyan yaşantısını anlayabileceklerini, ona tahammül edebileceklerini bekliyor. Müslüman Türkler Almanya'da, vatanlarında iken hiç karşılaşmadıkları hayat şartlarında, nasıl hareket edeceklerini bilememektedirler. Din eğitimi ile onlara yardım edilebileceğine inanıyor.

5- Hıristiyan kilisesi, müslümanların din eğitimi ile ilgileniyor. Çünkü bir Allah'a inanmanın ve bir vahye bağlanmanın, bir dine ait olmanın ötesinde, başhbaşına bir değer olduğuna, kişinin ve toplumun hayatında olumlu etkilerinin bulunduğu inanyor.

6- Alman pedagojisi, eğitim bilimcileri ve sosyal bilimcileri konuyu okul eğitiminin bütünlüğü içinde görüyorlar. Onun, önemine uygun bir biçimde, hedefini ve muhtevasını belirlemeye çalışıyorlar. Müslüman öğrencilerin de, okul eğitimi yolu ile, bir bütün olarak, bütün kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile yetiştirilmelerinin gereğine inandıklarını ifade ediyorlar. Ancak böyle yetiştirilirderse, Alman toplumunda yaşamayı öğrenebilirler, diyorlar. Buna göre, İslâmî Din Bilgisi dersinin, okuldaki diğer branş dersleri ile birlikte, Türk ve Alman yaşayışlarını anlayıp eleştirerek katkıda bulunmada yardımcı olması bekleniyor.

7- Alman Anayasası ve Eyaletler yasaları, devleti, dini okullarda düzenli bir ders olarak düzenlemek ve gerekli araç gereci hazırlamakla görevli kılıyor. Bu yasanın sadece Hıristiyan dinini kasetmediğini ifade ediyorlar. Okul yasaları da Anayasaya paralel olarak, din dersini düzenliyor. Ancak hedefini ve muhtevasını hazırlamayı cemaatlere bırakıyor. Dini öğretecek öğretmenlerin, öğretmenlik yapmasına izin verilmesinde de bu cemaatlerin en üst organizasyonuna yetki veriyor. Almanya'da bu anlamda bir İslâm cemaati teşkilâtı bulunmadığı gibi,

hiyerarşik bir düzen, Anayasa ile okul yasalarının ve bunların öğretimdeki uygulayıcılarının muhatap olacakları bir üst organ bulunmuyor. Bu sebeple Almanya'daki mevcut İslâm Cemaatleri, Din Derslerini düzenleme hak ve yetkisine sahip bulunmuyorlar. Gerçi bu cemaatler, kendilerinin bu hakka sahip olduklarını iddia ediyorlar ve bu hakkı kullanmak istiyorlar. Fakat bunların pek çoğu, genellikle birbirleri ile kavga halinde bulunuyor ve gruplardan her biri bu hakkı, diğerlerine karşı olarak, kendisi kullanmak istiyor.

Dr. Klaus Gebauer'in tesbitlerine göre (İslamischer Religions unterricht in der Bundesrepublik und die Aus-und Weiterbildung türkiseher Lehrer zu Religionslehrern", "Erziehung zur Kulturbegegnung" içinde, Hrg. Johannes Lähnemann, Band 3, 387-400, Hamburg 1986).

Almanya'daki İslâm cemaatleri, din dersinin Alman devleti tarafından, okulların gözetiminde yürütülmesine prensip olarak karşı çıkıyorlar. Hıristiyan devletin, İslâmî Din Dersinin sorumluluğunu alamayacağını iddia ediyorlar ve buradan hareketle, politik bir muhalefet içine giriyorlar. Bunların çoğu benzer sebeplerden, Türk hükümetlerine de karşıdırlar ve onların teşkilâtı Türkiye'de kısmen yasaktır.

Cemaatler, İslâm dini dersini düzenleme hakkından vazgeçmeyeceklerini söyleyerek, Almanların yaptığı çalışmalarını yıpratıcı faaliyetlere girişiyorlar. Meselâ öğretmenlerin öğrenciler ve veliler üzerindeki otoritesini zayıflatıyor, hatta öldürüyorlar. Onları ateist ve komünist olarak gösteriyorlar. Velilerin gözünde bu öğretmenler şeytanla ortak çalışan kişiler oluyorlar.

Türk hükümetleri ise din dersi öğretmenliği izni verme hakkının kendisinde olduğunu bildiriyorlar. Onlar da Alman devletince yapılan çalışmalarını yakın zamana kadar şüphe ile izlemişlerdir. Onlara göre din dersini ancak laik Türk okullarından yetişmiş öğretmenler verebilir. Ayrıca onlar muhtevanın, Türkiye'deki din dersi kitaplarında olduğu gibi, önemli ölçüde politik ve milliyetçi olması görüşündeler. Bu durum ise Alman yasalarına uymamaktadır. Fakat bir Türk öğretmen, Alman okullarından birinde böyle ders verse, hem İslâm Cemaatlerince hem okul denetimince kınanır. Alman Anayasasına göre (7. Madde), Din Dersi okullarda düzenli dersler arasındadır. Düzenli (ordentlich) nin anlamı, bilimsel sorumluluktur. İslâm Dini Dersi kalitece Hıristiyan din dersine eşit olmak durumundadır. İslâm Dini dersi için de alan ve pedagojik yöntem açısından bilimsellik garanti edilmiş olmalıdır. Öğretmenler bilimsel bir öğrenim görmüş ve onu belgeleyen bir imtihanı geçirmiş olmalıdırlar.

İşte Almanlar, yukarıda sıralanan bu ilkeler doğrultusunda çalışmalarını sürdürdüklerini isbat etmeye çalışmaktadırlar. Türkiye'ye geliyorlar, yerinde araştırmalar yapıyorlar, yetkililerle görüşüyorlar, üniversiteleri, okulları ziyaret ediyorlar, bilimsel toplantılar düzenliyorlar. Ben burada bu bilimsel çalışmalardan özetle söz edeceğim:

İlk çalışma, adını daha önce anmış olduğum Nordrhein Westfalen eyaleti Okul ve Meslek içi Eğitim Enstitüsüne ait. Bu Enstitü, Eyalet Eğitim Bakanının görevlendirdiği bir komisyonla birlikte çalışıyor. Görevleri "Müslüman Çocuklar İçin İslâmî Din Dersi Program Geliştirme Çalışması" dır. Komisyon 1978 yılında Türk Din Dersi Kitaplarını incelemekle işe başlamış, 1979 da ilk seminerini yapmış, 1980 de ilkokul 1-4. sınıflar için İslâmî Din Dersi Programının ilk taslağını yapmış. 1981 de bu taslak 19 öğretmenin yardımı ile, 1982 de düzeltilmiş yeni şekli ile, bu defa 40 öğretmenin yardımı ile, tabii Eyalet Eğitim Bakanlığının görevlendirmesi ile, ilkokullarda uygulanıp denenmiş. Yeni eleştirileri de alıp değerlendirmişler. 1983 de taslak bakanlığa sunulmuş. Bakanlık istemiş ki, bu taslak daha geniş bir komisyonda, bütün ilgililere açık olarak incelenip tartışılsın. Buna resmî irdeleme safhası deniliyor.

Bavyera eyaletinde, 1982 yılında, 6-9 ekim tarihlerinde bilimsel bir toplantı yapılmış. Nürnberg Erlangen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Protestan Eğitimi Kürsüsünce uzun yıllardır, Yabancılar Eğitimi üzerinde, İslâm Dini ağırlıklı çalışmalar yapıyormuş. Ancak bunlar kendi içlerinde, sınırlı kalmış. Bu defa Hristiyan ve Müslüman taraflar bir araya geliyorlar. Sempozyumun adı: "Okulda ve Öğrenimde Karşılaşma, Türkler-Almanlar, Müslümanlar-Hristiyanlar" (Kulturbegegnung in Schule und Studium, Türken-Deutsche, Muslime-Christen). Müslüman ve Hristiyan ilâhiyatçılar, din bilginleri, eğitimciler, sosyal bilimciler, okul yöneticileri, Türk elçilik ve konsolosluk temsilcileri, Alman ve Türk öğretmenler, Fakültenin ilgili bölümünün öğrencileri katılıyorlar. Sempozyuma sunulan bildiriler ve değerlendirmeler 1983 yılında bir kitapta toplanıp yayımlanıyor. Semineri düzenlemede ve kitabın düzenlenmesinde emeği geçen Profesör Dr. *Johannes Lähnemann* Protestan teolog ve din eğitimcisi. Prof. Lähnemann, sempozyumu açış konuşmasında ayrıntılı bilgi vermiş. Bunlar arasında şu cümleler dikkatimizi geçiriyor:

"1983 yılında Almanya Federal Cumhuriyetinde her 20 okul çocuğundan birinin müslüman olacağı, 1985 de bunun 10 da bire doğru değeri şeceği hesaplanmıştır. Bazı okullarda öğrencilerin yüzde 30 ve 40 ın

müslüman olduğu vakidir. Bunların büyük çoğunluğu Türktür. Bu sayıların ardındaki gerçek nedir? Bu gerçek şudur:

Almanya'da sosyal bünyeyi ve öğretim sistemini bütünüyle değiştirecek bir olay.

Okullardaki öğretim çaresizlik içindedir. Yabancılar mevcut kültüre karşı peşin hükümlüdür. Çözüm için çok farklı fikirler ve öneriler vardır, fakat bunlar programsızdır. Eğitimciler, İlahiyatçılar ve Sosyal Bilimciler soruyorlar:

— Acaba karşılıklı içe kapanmanın ve yeni düşmanlıklar geliştirmenin dışında bir yol yok mudur?

— Acaba barış içinde, birlikte yaşamın bir yolu yok mudur?

— Birbirini tanımak, anlamak, birbirine saygı göstermek, kendi geleneklerini koruyarak gelişmek için bir yol yok mudur?"

Bavyera Eyaleti Eğitim Bakanlığı temsilcisi Gerhart Mahler de sempozyumu açış konuşmasında şunları söylüyor:

"Bayanlar Baylar, İslâm dini derslerini Okullarımıza almamız, pek çok açıdan istendi. Almanya'daki Müslüman çocukların, herhangi bir din eğitimi görmeden yetişmeleri gibi bir konu ile ilgilenmeye çağrılmamızı anlayabiliyoruz ve buna bütünüyle hak veriyoruz. Almanlar ve yabancılar bütün halkımız, gençlerin düzenli olmayan bir din eğitimi ile yetişmesinde tehlike görmekteyiz. Böylece bize, kısa sürede çözülemeyecek olan, uzun düşünme ve araştırma hazırlığına ihtiyaç gösteren bir görev düşmektedir. Görevi prensip olarak üstlendiğimizde, bize şöyle sorular sorulmaktadır:

Acaba öğretimini yapacağımız İslâm dininin öğretisi, Alman Anayasa düzeni ile, Eyaletlerin Okul Yasaları ile ve okulların Eğitim Amaçları ile uyum sağlayabilecek midir? Ders için hangi öğretmenler kim tarafından yetkili kılınacaktır? Ders hangi dilde verilecektir?

Bu sorular üzerinde henüz konuşulmuyor... Bütün bunlar gösteriyor ki, ülkemizdeki Müslüman Türk halkın din eğitimlerinin düzenlenmesi, bu günden yarına çözüme kavuşturuluvarecek bir konu değildir...

İntegrasyon kelimesi üzerinde özellikle durmak istiyorum. Bu kavram yanlış değerlendiriliyor diye, ondan vazgeçecek değiliz. İntegrasyon, yani kültürler arası kaynaşma, kısa sürede gerçekleştirilebilir bir görev değildir... Şurada burada, özellikle okulda, kısa sürede, şekli bir kaynaştırma belki gerçekleştirilebilir. Fakat geniş alanları

içine alacak dil ve kültür kaynaşması, uzun vadeli bir olaydır. Bu olayı aceleye getirerek kısaltmak, sadece çocuğun dil ve okul gelişmesini engellemekle kalmaz, aynı zamanda onun kişilik gelişmesini de geciktirebilir. Böylece sosyal bir uyumsuzluğa yol açar ki, bu da aile ile, kültür ile ve din ile yabancılaşmaya götürür.. Bu toplantının zamanlamasını çok uygun buluyor, başarılar diliyorum.”

Aynı üniversitenin aynı kürsüsü 9-12 ekim 1985 de ikinci bir bilimsel toplantı düzenliyor. Bu toplantıda ele alınan konu, o zaman için yarım milyona yakın Müslüman öğrencinin Alman okullarında bulunması olayıdır. Forum, 1982 deki Sempozyumun bir genişletilmesi ve somutlaştırılması amacını taşımaktadır. 1982 deki sempozyuma 25 bildiri sunulmuşken, bu foruma 40 bildiri sunuluyor. Ona 100 katılımcı olmuşken buna 160 oluyor. Aynı şekilde disiplinler ile ilgili alanlar da genişliyor. Müslüman ve Hristiyan ilâhiyatçıların yanısıra İslâm bilim adamları, türkologlar, hukukçular, sosyal bilimciler, okul pedagogları ve çeşitli branşların öğretim metodu uzmanları katılıyor. Ayrıca eyaletlerin eğitim kurumlarının temsilcileri, Türk Başkonsolosluğu temsilcisi, okul yöneticileri de katılanlar arasındadır. Katılanlar arasında farklı milletlerden kişilerin bulunması bakış açısını genişletmiştir. Meselâ, birinci dereceden ilgili Almanya Federal Cumhuriyeti Batı Berlin ve Türkiye'nin yanısıra, Pakistan, Mısır, Yunanistan, Yugoslavya, Avustralya ve İngiltere'den gelenler vardır.

Eğitim Bakanlığı temsilcisi Gerhart Mahler bu toplantıda Eyaletler Eğitim Bakanları Konferansının sonuçlarına göre ayrıntılı bilgi vermiştir. Bu bilgilerden özetle şunları öğreniyoruz:

“1984-85 öğretim yılında Almanya'da, genel eğitim ve meslek okullarına giden 427000 müslüman Türk öğrenci vardır. Şimdiye kadar yapılan araştırma, görüşme ve tartışmalar göstermiştir ki, müslüman öğrencilerin ve onların velilerinin din eğitimine ihtiyaçları vardır. Türk hükümetleri de ortak komisyonlardaki çalışmalarda bu konu ile ilgilenmişlerdir. Türk çocuklarının, okul dışında, ilâve eğitim olarak, Kur'an kurslarında görmekte oldukları Din Eğitiminin Alman tarafça kontrolü hemen hiç mümkün değildir. Bu kuruluşlar zaman bakımından öğrencilere çok fazla yük yüklemektedir. Öğrenciler hem Alman okul programını, hem ilâve Türk Dili ve Kültürü Derslerini hem okul dışı kurumlardaki Kur'an Derslerini izlemektedirler. Bu durum, öğretmenlerin ifadesi ile, öğrencilerin okul hayatına uyum sağlamasını güçleştirmektedir. İslâm Dini Derslerini okul içine almayı düşündüğümüzde, şu iki sorun ortaya çıkmış bulunuyor:

1- Din derslerinin esaslarını, amaçlarını ve muhtevasını belirlemek üzere işbirliği yapacağımız muhatabımız kimdir?

2- İslâm dini dersi Anayasamızla uyulaabilecek midir?

Birinci sorunu çözümlenmiş olsak bile, İslâm Dininin muhtevası açısından şu hususlar dikkati çekmektedir:

- Kadının İslâm hükümlerindeki durumu,
- İslâm dininin çok kadınla evlenme karşısındaki tutumu,
- Kuran hükümlerinde yer alan ceza sistemi,
- İnanç özgürlüğünün olmayışı ve İslâm cemaatini terketmenin yasaklığı sorunu.

Bu sorunları incelemek üzere 1983 yılında bir komisyon kurulmuştu. Eyaletlerin Eğitim Bakanlıklarının temsilcilerinin katıldığı daimî bir komisyondur bu. Bu komisyonun görevi, İslâm dininin eğitimi için imkânların neler olduğunu ve bunların politik yollarını araştırmak ve bir rapor vermektir. Komisyon 1984 te raporunu verdi. Raporunda, Müslüman olmayan bir dünyada yaşamakta olan Müslüman çocukları için bir din eğitiminin verilmesi, din eğitimi yolu ile onların kişilik geliştirmelerine yardımcı olunması prensip olarak kabul ediliyordu. Böyle bir kişiliğin gelişmesi ile çocukların ve gençlerin, Alman toplumunun değer ölçülerini anlamalarına ve bu farklı değer ölçülerine katlanmalarına yardımcı olunacaktır. Raporunda bundan sonra şu iki konu işleniyordu:

- 1- Anayasa açısından ortaya çıkabilecek sorunlar,
- 2- Din eğitimi için muhtemel modeller.

Anayasa açısından ortaya çıkabilecek hukuk sorunları olarak şu iki konu üzerinde duruluyordu:

a) İslâmî Din Dersinin Alman Anayasasının değer hükümleri ile ve Eyalet Yasalarının eğitim öğretim hedefleri ile uyum içinde olması konusu: Alman Anayasasına göre, düzenli öğretimin (okulun) dışındaki din eğitimi ve öğretimi de ancak kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Bu açıdan İslâm Dininin, kadın hakları, ceza sistemi ve din serbestisi ile ilgili hükümlerinin, yabancı bir ülkede yaşayan Müslümanları ne derecede bağlayabileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Komisyonun, bu sorunun çözümü için başvurup dinlediği uzman kişi, Göttingen Üniversitesi Arabistik kürsüsü sahibi Profesör Nagel'dir. Profesör Nagel, yabancı ülkedeki bir Müslümanın durumunu, İslâm hukukundaki

“musta'min” hükmü ile açıklamayı denemiştir. Böyle bir müslümanın, misafir olduğu devletin korumasından yararlanması karşılığında ancak oradaki devlet düzeni çerçevesinde serbest hareket edebileceği hükmü ileri sürülüyor. Bu durum bir karşılıklı anlaşma gibi değerlendiriliyor. Misafir bulunulan ülke, misafirin can ve mal güvenliğini sağladıkça, müslüman, o devletin hukuk düzenine uymak zorunda bulunuyor. Bu düzen, İslâm Hukukunda izin verilmeyen bir şeyi emretse veya serbest bıraksa bile, deniliyor. Acaba bu hükmün İslâm radikalcileri nezdinde geçerliği var mıdır, varsa ne derecededir? Bu durum henüz belirlenmiş değildir.

Raporda ayrıca Türkiye'deki hukuk düzeninden örnek veriliyor ve Türkiye'deki Din ve Ahlâk Dersinin bu açıdan Kur'an hükümlerine uymadığı belirtiliyor. İslâmî Din Dersinin Öğretim Programının ve İl-kelerinin bu durumu göz önünde bulundurması, hedeflerin ve muhtevanın, Alman Anayasasının değer düzenine uyması gereği vurgulanıyor.

b) Alman devletinin dünya görüşü açısından tarafsızlığı konusu: Alman yasaları kişinin dokunulmazlığı hükmünü ihtiva eder. Devlet, Din Dersini düzenlemekle görevlidir, fakat muhtevasını ayarlamaya yetkili değildir. Ancak onu denetleme hakkı vardır. Eyalet yasalarına göre de Hristiyan cemaatleri okullar açabilirler. Bu okullarda çocuklar, Hristiyan eğitim ve kültür değerlerine dayalı olarak öğretilip yetiştirilirler. Böyle bir okul Müslüman çocukların din öğretimine de yer verebilir. Bütün öğrenciler için geçerli olan kurallar, müslüman öğrenciler için de geçerlidir. Yani Din Dersi saatinde Müslüman öğrenciler, Müslüman Din Dersi sınıfına ayrılıp din eğitimi görebilirler.

Komisyon raporunda, İslâmî Din Dersi için uygulanabilecek modellerden örnekler de veriliyor. Değişik eyaletlerin değişik okul yasaları için esneklik taşıyan yedi ayrı model geliştirilmiştir. Bu modeller özetle şöyle açıklanmıştır:

Birinci model; bugünkü durumun, yani kurslar yolu ile din öğretiminin devamıdır. Cemaatler kendi içinde serbesttir. Ancak, gençliğin korunması ve sağlık kuralları açısından bir denetim söz konusu olabilir. Bu modelde Alman toplumuna uyumu önleyici bir kapalı sistem uygulaması hakimdir. Gruplar kendi aralarında üstünlük savaşındadırlar. Radikal iddiaları vardır. Bu yüzden bu modelin yaygınlaşması halinde, dinî çatışmaların meydana gelme tehlikesi vardır. Ayrıca okulun amaçları ve diğer branş derslerinin üzerinde olumsuz etkiler beklenebilir.

İkinci model; anadilde tamamlayıcı eğitim dersleri çerçevesi içinde, konsoloslukların ve diplomatik temsilciliklerin sorumluluğunda veya Alman okullarının imkânları içinde, Türk öğretmenleri tarafından, Türk öğretim müfredatına göre din öğretimidir. Bu tür öğretim halen eyaletlerin bazılarında uygulanmaktadır: Beden-Wüttemberg, Berlin, Bremen, Hamburg, Schleswig-Holstein. Bu modelde Alman tarafınca bir kontrol söz konusu olmadığı için, dersin muhtevasında aşırılıkların bulunması tehlikesi söz konusudur.

Üçüncü model; anadilde tamamlayıcı öğretim çerçevesi içinde, eyaletlerce düzenlenen din dersidir. Türk öğretmenler ile ve Türk müfredatına göre yürütülür. Halen bu modele göre öğretim yapan eyaletler vardır: Bavyera, Hessen, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen ve Rheinland-Pfalz. Ders devam, Hessen hariç diğer eyaletlerde ihtiyaridir. Dersler okulun denetiminde olduğundan, aşırılığa sapma ve Anayasaya aykırılık tehlikesi yoktur. Öğretmenlerin eyaletlerle sözleşmeleri olması, ayrıca hizmet-içi eğitim çalışmalarına katılmaları öğretime yardımcıdır. Öğretim planı da büyük çapta Türk örneğine yakındır.

Dördüncü model; "Din Bilgisi ve Ahlak" dersi şeklindedir. Alman okullarının düzenli öğretimi içinde, haftada iki saat üzerinden verilir. Hazırlanacak Alman öğretim planına göre, özel olarak yetiştirilecek Alman ve yabancı öğretmenler tarafından, Almanca olarak düşünülmektedir. Bu ders, Almanya'daki protestan veya katolik din dersleri almayan Alman öğrenciler için yapılan düzenlemeye benzer. İslâm dininin değer yargılarına bağlı bir ahlâk dersi de denilebilir. Ancak böyle bir öğretim, yepyeni bir dersin ortaya çıkması demektir. Okullara fazlaca yük yükleyecektir. İlâve personel, öğretmen yetiştirme, ayrıca Müslüman velilerle anavatanlar tarafından kabul görme ihtimalinin azlığı sözkonusudur. Ahlak dersi programı hazırlamak kolay bir iş değildir, bir sanat ürünü gibi işlenmesi gerekir. Çünkü konular arasında, İslâm dininin yanısıra diğer dinlerin ve dünya görüşlerinin de öğretilmesi gerekecektir. Ders sosyalleşme açısından yararlı olabilir, din dersine hiç girmeyenler için bir alternatif olabilir, diğer modellerin uygulanmaması halinde bir tutanak teşkil edebilir. Ayrıca bütün öğrenciler için zorunlu olacağından hedefe daha çok yaklaşırabilir.

Beşinci model; Türk öğretim programına göre, haftada iki saat üzerinden, Türk öğretmenlerce, eyalet hizmeti olarak, Türkçe İslâm Dini dersidir. Düzenli bir öğretim branşıdır, planlıdır, kontrollüdür. Türk öğretim programına uyulması dolayısıyla Türk yönetimi ve aile-

lerce kabulü beklenir. Fakat laik-millî özelliğinden dolayı, İslâmî Cemaatlerin kabulünü belirsizleştirecektir. Türk hükümetleri, Almanya'daki Türk çocuklarının, Türkiye'de verilmekte olan din dersinden ne daha çok ne daha az bilgi almalarını istemektedir. Ders, özel bir Türk-İslâm anlayışından ve Türk tarihinden hareketle verilmektedir. Derslerde milli değerler, Atatürk, Türk milliyetçiliği, Türkler'in savaş gücü, laiklik işlenmektedir. Bu program diğer müslüman milletlerce kabul edilmemektedir. Bu modelde öğretmen yetiştirme problemi yoktur. Bu Modelin kabulü halinde, Türk ailelerin kabulü, fakat Alman tarafın, Milliyetçi muhtevassından ötürü, karşı çıkması mümkündür.

Altıncı model, Alman din öğretimi programına uygun, İslâm esaslarına dayalı bir öğretindir. Haftada iki saat üzerinden, gerektiğinde diğer Müslüman çocuklara da açıktır. Türk öğretmenler ve varsa yabancı Müslüman öğretmenler tarafından, eyalet hizmeti olarak, Almanca, geçiş dönemi olarak anadilde, verilir. Bu modelde din dersi, Alman usulü düzenli bir derstir. Öğretim programı, müslüman çocukların yabancı ülkedeki özel durumunu göz önüne alacak, Hıristiyan dinini de öğretecektir. Modelin ayrıcalığı, öğretim programının Alman Eğitim Enstitülerinde hazırlanmış olmasıdır. Program Eğitim Bakanlığının onayından geçecektir. Türk öğrencilerin çoğunluğu oluşturması sebebi ile öncelikle onların ihtiyaçları dikkate alınacaktır. Öğretim programı Türkçe ve Almanca olarak hazırlanmıştır ve devam etmektedir. Dersin ilerde sadece Almanca olarak verilebileceği beklenir. Modelin üstünlüğü, Alman Anayasasına program ve ders kitabı açısından uygun oluşudur. Böylece bir İslâm radikaliğine imkân verilmeyecektir. Nordrhein-Westfalen'de adı geçen Enstitü tarafından hazırlanmış olan modelin 1-4. sınıfları, Türk hükümetlerince incelenmiş ve onaylanmıştır. Programı Ezher Üniversitesi de uygun bulmuştur.

Yedinci model, İslâm cemaatlerince belirlenen öğretim programına göre, düzenlenecek bir program çerçevesinde, haftada iki saat üzerinden, Almanca, Alman ve yabancı Müslüman öğretmenler veya din görevlilerince, uygun öğretim formasyonu ve yetkisi ile verilir. Diğer dillerde de verilebilir. Mezheplere göre din dersi uygulayan okullar için idealdir. Ders eyalet kanunlarının belirlediği düzene göre yürütülür. Fakat cemaatlerin belli bir öğretim programı üzerinde birleşmeleri mümkün görünmemektedir. Bu iş için yetkili bir muhatap bulunamamıştır. Böyle bir anlaşma sağlanıp da muhatap bulunabilse bile, Türk hükümetleri buna karşı çıkacaktır. İslâm cemaatlerince onaylanacağı kesindir. Bu model altıncı modelin zıddıdır. Anayasa ile uyumun sağlanması kesinlikle gereklidir. Ders üzerinde Alman okul denetimi de geçerlidir.

Eyaletlerin eğitim bakanları Raporu alıp bilgi edindiler. Alınacak tedbirler için, düzenli bilgi ve tecrübe alışverişi yapılmasına karar verdiler. Eyaletlerde, Müslüman çocuklara, okulların programları içinde nasıl bir din eğitimi verilebileceği, ayrı ayrı belirlenmek durumundadır. Modellerde mümkün değişiklikler uygulamalar sırasında ortaya çıkacaktır. Şimdiden söylenebilir ki ilk ve son modellerin hiç şansları yoktur. Yine de sonuncu modele benzeyen bir uygulama ile Belçika'da ve Avusturya'da, Müslüman din öğretmenlerince dersler verilmektedir. Avusturya'da 1983 de İslâm Cemaati Başkanlığı tarafından ortak bir islâmî Din Dersi programı onaylanmıştır. Bu program Eğitim Bakanlığının yönetmelikleri arasında yayınlanmıştır.

Hamburg ve Bavyera Eyaletleri, beşinci ve altıncı modellerin birleştirilmesinden oluşan bir model üzerinde anlaşmışlardır. Bu eyaletlerde, 1984-85 öğretim yılındanberi Okul Disiplini Olarak Din Dersi uygulanmaktadır. Derse katılmak zorunludur. Katılmak istemeyenler Ahlâk dersine alınmaktadır. Nordrhein Westfalen, altıncı modeli uygulamaktadır. Diğer eyaletler de bu iki uygulamaya göre kendi durumlarını ayarlamaya çalışmaktadırlar. Berlin ve Bremen'de Mezheplere Göre Din Dersi uygulanmaktadır.

14-16 Kasım 1986 da benim katıldığım toplantı, Nordrhein-Westfalen eyaletindeki Enstitünün çalışmalarının bir devamı idi. Bu eyalette onbeşbin ile onyedibin arasında Müslüman çocuk ve genç, Alman Genel Eğitim ve Meslek Okullarına gitmektedirler. Buradaki okullarda bin tane Türk öğretmen bulunmaktadır. Öğretimi eyalet üstlenmiş durumdadır. Bütün harcamalar, sorumluluk ve tabii denetim hakkı eyalete aittir. Din dersi, anadilde tamamlayıcı dersler çerçevesi içinde verilmektedir. Fakat henüz öğretmenlerin yetiştirilmesi için bir hedefin ve muhtevanın çizilmemiş olduğu belirtilmektedir.

Enstitünün ilkokul 1-4. sınıflar için hazırladığı İslâmî Din Dersleri programının kabul edilmesinden sonra, daimi komisyon şimdi de 5-10. sınıflar için İslâmî Din Dersi Programı geliştirmek görevini kabul etmiştir. Yeni çalışmalar için Türkiye Üniversitelerinden Din Eğitimi ve Din Psikolojisi alanından uzman çağırılmayı kararlaştırmışlar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden İlahiyatçı Din Eğitimi olarak beni, Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden de İlahiyatçı Din Psikoloğu olarak Doçent Doktor Kerim Yavuz çağırılmıştır.

Toplantıda ilkeler ve genel tavsiyeler üzerinde duruldu. On-onaltı yaş psikolojisi, Almanya'da yaşamakta olan bu yaş çocuklarının ihti-

yaçları dile getirildi. Bu arada verilerle de ilgilenildiğini gördük. Sosyal hizmetlerde çalışan kadın uzmanlar, çocukların, annelerin ve gençlerin problemleri ile ilgileniyorlardı. Türk kadınların eğitimsizliği, dil bilmezlikleri, genelde eve kapalı olarak yaşamaları, onları mutsuz yapıyordu. Kadınların çoğunluğunun hasta olduğu bulunmuştu. Çocuklar, özellikle gençler eğitimsizlikten yanhş davranışlarda bulunuyorlardı. Babalar "en son sözü ben söylerim" diyor, fakat bundan önce söylenmesi gereken ara sözleri, verilmesi gereken terbiyeyi bilmiyorlardı. Çocuklar ve gençler aileleriyle olumlu ilişkiler kuramıyorlardı. Dayak sıkça başvurulmuş bir eğitim yolu olarak kabul ediliyordu. Kadınların ve çocukların vücutlarında siyah lekeler, çürükler görülüyordu. Sosyal hizmet görevlilerinden biri bir Türk ile evliydi, iki kızları vardı. Kendisi ana okulu öğretmenliğini annelerin eğitimi ile beraber yürütüyordu. Önce aileleri dolaşıyorlar, babalarla ve annelerle görüşerek onların güvenini kazanıyorlar, sonra çocukları annelerle birlikte okula alıyorlardı. Sabahları anneler ve çocuklarla bir arada çalışmalar yapıyorlar, öğleden sonraları anneleri ayrı çocukları ayrı alarak çalışıyorlardı. Çalışmalar ev işlerinden spora kadar çok yönlü oluyordu. Kadınlar çalışmalardan hoşlanıyorlardı, fakat erkeklerin hepsi hoşlanmıyordu. Kadınların bilgi edinip bağımsızlık kazanmasından rahatsız olanlar vardı.

Türkler kapalı cemaat hayatı yaşadıklarından, komşularının ne diyeceği, onların kendi fikirlerinden daha çok önem taşıyordu. Böyle çevresinden çok etkilenen bir babanın dramını "Kızımı Niçin Öldürdüm" ismi ile filme almışlar, videodan bize de seyrettirdiler. Baba şimdi müebbet hapse mahkum olarak cezaevinde yatmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarından ikincisi de bir Türk Üniversite öğrencisi ile nişanlı olan yine Alman bir genç kızdı. Babası, kendisi annesinin kucağında on aylık bebekken vazife ile Türkiye'ye gelmiş. Türkiye'de dokuz yıl kalmışlar. Almanyaya döndüklerinde, şimdi Türkler'in yaşadığına benzer yabancılık yaşamış. Okul arkadaşları onu aralarına kabul etmek istememişler. "O dinsizlerin ülkesinden geldi" diyorlarmış. Din derslerinde onu dışarı çıkarıp kapıyı kapıyorlarmış. Onun için Türkler'in durumunu iyi anladığını söylüyordu. Şimdi Türk gençlerine yardım projeleri üzerinde çalışmaktan mutluluk duyuyormuş.

Program geliştirme çalışmaları devam etmektedir.